

A KERESZTÉNY LÁTÓHATÁR — ITTHONRÓL

Lékai László esztergomi érsekké történt kinevezése után nyilatkozatot adott a magyar sajtónak, melyben többek között arra a kérdésre is válaszolt, hogyan látja a magyarországi katolikus Egyház helyzetét a Zsinat tükrében és az azóta eltelt évtized egyházi eredményeiben.

Válaszában felsorolja azokat a tényeket, melyekkel illusztrálni lehet, hogy „nem maradtunk el külföldi katolikus testvéreink mögött a zsinati megújulás lelkiségét illetően”. Majd így fejezi be válaszát: „Mostanáig még nem sikerült teljes alapossggal felmérnünk az egyház, a papság és a hívek helyzetét. Így nem áll rendelkezésünkre egészen megbízható kép az elért eredményekről, a hiányokról, a mulasztásokról, sem a jövő feladatairól. Ezt a mulasztást igyekeznünk kell helyrehozni, hogy a jövőben végre majd meghatározhassuk helyi egyházunk alapvető kérdéseit és feladatait.”

Mondani sem kell, hogy az egész magyar katolicizmust felvillanyozta „mulasztásaink felmérésének és jövőd feladataink meghatározásának” kilátásba helyezése. Türelmesek vagyunk — voltunk eddig is —, mégis jó volna, ha nem sokáig váratna magára az immár három évtizedes tartozás helyi egyházunk önmeghatározásának kérdéseiben.

A Vigilia, Teológia — szerény eszközeivel maga az Új Ember is — az utóbbi időben nemegyszer kezdeményezte ennek a korszakos feladatnak előmunkálatait. Ennek az frásnak is hasonló a törekvése, amikor az alábbiakban azokat a gondolatokat közli szélesebb nyilvánosság előtt, melyek az Új Ember 1976-os tématervének irányelvei.

A kereszténységnek helye van a jövőd Világ építő valóságai között

A mai Világ felgyorsult fejlődésében is jelen van az a törvényszerűség, hogy a prométheuszi ember csupán megszerzett isteni hatalmának mámorában és csak egy időre tud megfelekedezni arról, hogy a birtokba vett Világ minden kincsével, gazdagságával, szellemi és anyagi energiáival magát az *Embert hivatott szolgál*ni. A fejlődés irányát csak átmenetileg lehet eltéríteni attól, hogy tudomány, technika, kultúra — de még a hatalom gyakorlása is — egy végső kiteljesedés megváltoztathatatlan útján haladjon.

Napjainkban is egyre sürűbben hangzik fel — hol itt, hol meg ott — a gondolkodó és az emberi világ sorsáért felelősséget érző mementó: *a teremtő képességekkel és előre beláthatatlan lehetőségekkel felruházott Ember ijesztő lidérce lett önmagának*. Saját maga halálos fenyegetésévé vált a pusztító háborúkkal, a termőtalajt is felégetni képes tömeggyilkoló fegyverekkel, az atmoszféra és a víz beszennyezésével, az éhségkatasztrófákkal fenyegető népszaporulattal. Tudományos és technikai erőfeszítései egy emberibb világ megteremtésére ellentétes értékű — de legalábbis kétértelmű — eredményekre vezettek.

Nem vonhatjuk kétségbe, hogy a XX. század utolsó negyedében még mindig a hatalom megszerzésének és kiterjesztésének politikai, gazdasági, tudományos és technikai robbanásokkal kísért jelenségei felhőzik be a béke kék egét. De éppen e sokszor megrendítő és zavarba ejtő jelenségek mögött ébredszik már — sőt, egyre határozottabban jut kifejezésre — *az emberi felelősség és a végleges el nem altatható erkölcsi érzék*. A mai emberiség sem érzéketlen az iránt, hogy egy végzetes fenyegetettség közepette is a vég nélküli és elpusztíthatatlan Érték felé tekintsen. Természetszerűen keresi azokat az egyetemes érvényű humánus javakat és időtálló erkölcsi elveket, amik a racionális tervezés és termelés világában a tudomány és a technika személytelen erőivel szemben megvédik az Ember személyes jogait és szabadságát, egészséges életkörülményeit, igazságos társadalmi rendjét, emberibb jövőjét és boldogságát.

Csak most tudjuk igazán felmérni Teilhard szavainak jövőbe mutató jelentését:... „Az Élet egy döntő lépése most az Emberben zajlik... Ebben a zavaros és feszültségekkel teli időszakban, amikor a Jelen a Jövővel keveredik, ebben a forrongó világban szemtől szembe kerülünk az Emberi Jelenség nagyságával, eddig soha el nem ért nagyszerűségével. Itt vagy sehol, most vagy so-

ha, ezen a csomóponton és ebben a közelségben remélhetjük, hogy az emberré válás értelmét minden előző szellemnél jobban megközelíthetjük és fontosságát felmérhetjük... Amikor a mozgó Világmindenségben azt szemléljük, mint futnak szét és oldódnak fel körülöttünk és mögöttünk az időbeli és térbeli sorozatok, akárcsak egy kúp síkja, akkor talán a tiszta Tudományt csináljuk. *De amikor a Csúcs, a Teljesség és a Jövő felé fordulunk, akkor Vallást is kell csinálnunk.*"

Abban az egy dologban a mai világ mindenféle gondolkodó és felelősséggel utat kereső embere megegyezik, hogy az emberré válás — a humanizálódás — elemi igénye nélkül nem képzelhető el a Világ jövője. Ha pedig így van, akkor nemcsak hinnünk és vallanunk kell, hanem mindent el is kell követnünk azért, hogy *a kereszténységnek helye legyen a mai és jövőendő Világ építő valóságai között.* Ezt nemcsak egy hívő öntudat mondhatja velünk, hanem az emberiség jövődj sorsa iránt érzett felelősségünk. A keresztény reménynek ebben a konkrét megfogalmazásában kell ma megerősítenünk a hívő embereket. De az Egyházban ma jelenvaló és még ezután jelentkező válságjelenségek bogozgatásánál is ez a jövőre irányuló keresztényi és emberi felelősség mutathatja a kivezető utakat.

Csüggedés — kockázat — alkotó optimizmus

Azt, hogy a kereszténységnek — ezen belül a Vallásnak és az Egyháznak — valóban helye és szerepe van a jövőendő valóságai között, maguk a keresztény emberek sem látják egyértelműen. Az a marxista elmélet ugyanis, mely szerint a vallás egy bizonyos idő múlva — a társadalmi és tudományos fejlődés hatására — elhal, találkozni látszik a ma élő keresztények tekintélyes részének azzal a felfogásával, hogy a kereszténység már leélte felnőttkorát. Öregedőben van, amit a modern idők csak még jobban felgyorsítanak. Volt ugyan — mondják — egy „aranyakora”, aminek emlékezetéből sokáig élt az Egyház régi dicsőségének fényében sűtkérezve. Ma már azonban egykori dicsfénye, hajdanvolt ékessége saját magának sem kedves. Órizgeti és mentegeti még egy ideig az aranykor muzeális tárgyai és szellemi emlékeit, de egyre lankadóbb erővel. E szerint a felfogás szerint: az Egyház mai válságjelenségei is inkább a felbomlás stigmái, semmint a megújulás vágyáé vagy éppen a jövő útjainak keresése.

Ebben a szemléletben sok tényező zavarja a tisztánlátást. Kétségtelen, hogy jelen van benne egyfajta csüggedés is, de még inkább a keresztény látóhatár beszűkültsége, amelyben elmosódottan és eljelentéktelenítetten van jelen a „közeleli” és túlragyog a „távoli”. Egy kitágított — és semmi új előtt nem hunyorgó — perspektívában teljesen megváltoznak a kereszténység kapcsolatai az emberi világgal és a fejlődéssel, melynek tanúi vagyunk. Itt is Teilhard-ral kell mondanunk: „Minél hatalmasabb lesz a Világ, minél szerteágazóbbak és szerveesebbek lesznek belső kapcsolatai, annál diadalmasabb lesz a Megtestesülés perspektívája.” Mindjárt illusztrálja is állítását: „Egy pillanatra megijesztette a keresztényt az Evolúció, de most észreveszi, hogy nagyszerű eszközt ad neki, hogy még közelebb kerüljön Istenhez és még jobban átadja magát neki... Ha azt mondanánk, hogy a kereszténység minden látszat ellenére a Tudomány által csodálatosan kibővült Világhoz idomul és növekszik benne, ezzel csak a felét látnánk meg a történetnek. Az Evolúció valahogy új vért ömlesztett a keresztény távlatokba és törekvésekbe.”

Csakis a mai fejlődéssel összhangban és azzal szervesen kitágított keresztény látóhatár birtokában képes maga a vallásosság is megszabadulni múltbeli terheitől, elsősorban azoktól, amelyek a világtól teljesen idegen „csodabogárrá” torzították a vallásos embert. A valóságban kozmikus méretűvé — a Megváltás dimenzióihoz — tágitott keresztény látóhatár kizárja, hogy kereszténységünket bezárjuk egy életidegen vallásos életformába vagy éppen a vallásos kultuszgyakorlatok falai közé. Ellenkezőleg: ennek a tágas látóhatárnak a birtokában *a vallásosság azt a képességet jelenti, hogy mindent magunkhoz tudunk ölelni. Az anyagvilágot, az emberi szellem szféráit, a tudományt, művészetet, a politikát, technikát, a gondolkodást éppen úgy, mint a játékot. Szeretetünk így nem korlátozódik csak Istenre és az emberre, hanem az egész teremtett Világra.*

Nem abból kell tehát kiindulnunk, hogy a kereszténység a maga lehetőségeinek, Krisztus tanításának még csak parányi részét tudta megvalósítani az eltelt közel két évezred alatt, hanem azokból a lehetőségekből, amelyek a jövőben elénk tárulnak, ha végre már komolyan vesszük a keresztény küldetést. Tiszteljük a keresztény múlt minden igaz értékét, de igazán szeretni csak a jövőjét tudjuk. Ez a mi optimizmusunk, mely le tud győzni minden eddigi rossz tapasztalatból eredő csüggedést, túl tud tekinteni az Egyház mai zavarain és a legmélyebb hullámvölgyben is képessé tesz bennünket fellendülni a hullámok hátára, a legsötétebb éjszakákban is arra, hogy a hajnalról énekeljünk.

Ez az optimizmus azonban csak felvillanó érzelem marad, ha nem tudjuk átalakítani motorikus erővé eszményeink megvalósításában. Ugyanakkor ilyen alkotó optimizmus birtokában tudjuk nemcsak állítani, hanem tanúsítani is, hogy *a kereszténység nem muzeális emlék, hanem ma is megvalósítható élet, mely teljesen át tud járni és formálni egy emberi személyiséget, ki tudja bontakoztatni az ember teremtőképességét, szép és okos tartalmakkal tudja megtölteni alkotóvágyainkat, meg tudja nemesíteni — sőt megszentelni — természeti életünket.* Hitünket is ez tudja kimozdítani egy merev dogmatizmusból és olyan merésszé tenni, mint a mai tudomány hite, mely egyre mélyebben hatol be a Kozmosz titkaiba. A kereszténység nem veszítette el azt az erejét, mellyel a földi lét és a transzcendens világ, a metafizika ma még feltáratlan rejtelmeinek azonosítására alkalmassá teszi a Feltámadás Misztériumának emberi és kozmikus távlatáiban. Ez annyit jelent, hogy nem korlátozhatjuk a keresztény küldetést tiszteletreméltó dogmák újrafogalmazásának elfogadtatására, sem valami utóvédharca a világnézeti küzdelmekben, de még valami tisztes „állagmegóvás” szolgálatára sem, hanem: *megbecsülve a kereszténység minden eddig megszerzett igaz értékét, Krisztusnak az evangéliumokból ismert határozottságával öleljük magunkhoz a rejtelmes jövőndőt minden kockázatával, de határtalan lehetőségeivel is együtt.*

A keresztény életcél szembesítése

A keresztény életcél nem kell újrafogalmaznunk. Az mindig a krisztusi eszmék, az evangélium tanításának megvalósítása marad. De jól tudjuk, hogy ezt az életcél nem egy éterikus, a világtól és a földi valóságoktól elszigetelt környezetben kell megvalósítanunk, hanem éppen összhangban a világgal, adott környezetünkkel, más embertársainkkal, sőt másfajta életcélokkal.

Érdekes jól odafigyelnünk Nyíri Tamás kritikuss megjegyzésére: „A kereszténység története hosszú krónikája azoknak az ügyeskedéseknek, amelyekkel az emberek megpróbálták kitérni Jézus meghívása elől.” Lehet, hogy Nyíri Tamás egyoldalúan fogalmazza meg a kereszténység történetét, de ha így van, bizonyosan azzal a szándékkal, hogy rámutasson: mi az, aminek hiányoznia kell a jövőben ebből a történetből. Vitathatatlan, hogy „ügyeskedés” helyett ma sokkal inkább szükségünk van arra, hogy szembesítsük a keresztény tanítást a kor szellemi, erkölcsi és politikai igényeivel, a fejlődő emberi világ újonnan jelentkező lét-tartalmaival. Csak így tárhatjuk fel a vallásos emberek előtt a keresztény eszmevilágnak azokat az értékeit, amelyek képesek úgy alakítani az emberi személyiséget, hogy az hasznos alkotó eleme legyen társadalmának és korának. Annál is inkább vállalkozhatunk erre a szembesítésre, mert meggyőződésünk szerint a keresztény tanításban megtalálunk minden olyan értéket, amit korunk és a jövőndő alakulása elsődrendű követelményként állít az egyén és a közösség elé. Nem valamiféle rugalmas alkalmazkodóképességről van itt szó — ami többé-kevésbé mindig is jellemezte a kereszténységet —, még csak nem is arról, hogy okos stratégiával biztosítsuk az Egyház áthajózását a kor Szcillái és Kharybdiszai között, hanem a kereszténység eredeti küldetéséhez való visszatérésről, amit Krisztus így fejezett ki: „Én azért jöttem, hogy életetek legyen és egyre több legyen...”

Nem kerülhetjük el ennél a szembesítésnél a kereszténység múltjával való tárgyilagos szembenézést, de előbbre visz, ha a II. vatikáni zsinat által meghatározott újszerű és a jövő felé tekintő egyházképpen vizsgáljuk megújulásunk tennivalóit. Ma már mindenki világosan látja, hogy a fejlődő élet folyton szaporodó és súlyosodó feladataiban elvárt helytállás új erényeket követel az egyes embertől és a különböző közösségektől is. Nincsen-e itt az ideje — például —

annak, hogy a keresztény erények skálarendszerét kiszélesítsük, az új erényeknek — mint a kor követelményeinek — vonatkozásában analizáljuk a keresztény tanítást és annak gyakorlatát? Nem arról van szó, hogy az eddigieket leértékeljük — még kevésbé, hogy elhagyjuk —, hanem a hagyományos felfogást tovább gazdagítsuk azzal a szemlélettel, hogy az evangéliumok tanításának megtestesítése nem egyedül olyan üdvrendben amortizálódhat, amely a halállal veszi kezdetét. Az üdvözülés, az üdvösség fogalmának leszűkítése volna, ha megváltásunk gyümölcseit egyedül a túlvilági élettől várnánk. A keresztény életcél a mai ember szemében akkor látszik értelmesnek, ha annak hasznát látja már az evilági létrendben is. Természetesen nem valami polgári haszonra gondolunk itt, amelyet a múltban sokan húztak keresztény voltukból, de még fedezet nélküli klerikalizmusukból is. Hanem elsősorban arra az erkölcsi haszonra, melyet eszményeink megvalósítása hozhat magunknak, szűkebb és tágabb közösségünknek: társadalmunknak, hazánknak és az egész emberiségnek.

Ebben a vonatkozásban helyzetünk kedvezőnek mondható, hiszen nem vonhatjuk kétségbe azoknak a legfelsőbb helyről származó kijelentéseknek az őszinteségét, amelyek azt hangsúlyozzák, hogy a mai magyar társadalom nemcsak számít a hívő emberek alkotó közreműködésére a fejlett szocialista társadalom feladataiban, hanem el is várja azt.

Itt jelentkezik számunkra az a feladat, hogy a magyarországi katolikus hívő közösség szemléletében és felfogásában helyére tegyünk a marxistákkal való együtt-munkálkodás kérdéseit a nemzet közös ügyeinek szolgálatában. Erre — egyrészt — azért is szükség van, mert még mindig tartja magát az a téves közhittelem, hogy ennek a kérdésnek a rendezése megállhat az állam és az egyház jóviszonyának deklarálásánál, illetve, hogy ez a kormányzat és a püspöki kar ügye. Másrészt: sokaknak okoz lelkiismereti töprengést, hogy miközben együttműködünk az ország gazdasági, társadalmi, közműveltségi fejlődésének szolgálatában, mégiscsak egy ateista rendszer berendezkedésének folyamatát is segítjük. A „szembesítést” tehát ebben a vonatkozásban sem halogathatjuk és ebben a vonatkozásban figyelemre méltónak tarthatjuk Marty bíboros, párizsi érsek szavait: „Meg kell vizsgálnunk, milyen kapcsolat van a marxista tan — mely az ember felszabadítását belső, immanens erőkből, tehát Isten nélkül keresi — és az Evangélium között, mely az Isten által adott üdvösségi eszközöket, a túlvilágba vetett hitet, a Jézus Krisztus istenemberi valóságára épített és általa hirdetett erkölcsi rend követését ajánlja. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy Isten világa és az ember világa vonatkozásában is azokat a tényezőket keressük, amelyek inkább összekapcsolják, mint elválasztják egymástól az egyes embereket és emberi közösségeket.”

Az idevágó vizsgálódások vonalát jelölik meg Cserháti József pécsi megyéspüspöknek a Vigiliában megjelent tanulmányai, amelyek marxistáink részéről még visszhangra várnak, de — meg kell mondani — az eddiginél nagyobb figyelmet érdemelnek a magyarországi katolikus közösség részéről is.

A Zsinat „csak kísérlet” volt?

Tíz évvel a Zsinat után nem nehéz felfedezni olyan jelenségeket az Egyházban, amelyek arra mutatnak, mintha a II. vatikáni zsinatot csupán a boldogemlékű XXIII. János pápa elhamarkodott kísérletének kellene felfognunk. Valósítsuk meg hát azt, amit „könnyűszerrel” véghezvithetünk és amit már úgysem lehet visszacsinálni, egyébként pedig felejtsük el. Tegyük „ad acta” a zsinati dokumentumok javarészét is. (Akárcsak annak idején a Rerum novarum és a Quadragesimo anno enciklikákat.) Nálunk is hallatszanak olyan hangok, hogy „ennek a szegény VI. Pál pápának elég gondja lehet helyrehozni, amit elődje elrontott”.

Akik így vélekednek, azok elfelejtik, hogy Isten nemcsak a magunk mögött hagyott történelemben, hanem a mában és a jövőben is munkálkodik. S hogy az Anyaszentegyház is a történelemben él és nem menekülhet a maga kedve szerint a jelen korból egy másikba, az elmúltba pedig semmiképpen. Nem hunyhatja be a szemét az Egyház, amikor az élet mai kérdések és feladatok elé állítja. Egyházunknak nem tegnapi hanem mai gondjai vannak, s így aki ehhez az Egyházhhoz tartozónak vallja magát, nem térhet ki e közös gond elől, de nem utasíthatja vissza az Egyház mai tanítását sem azzal, hogy ez a tanítás a

régi mellé újat is vesz elő kincstárából vagy azt a régít a mai ember számára kifejezőbben adja elő.

A Zsinat tanításában nem valami „egészen új kinyilatkoztatást” kaptunk, ami zavarossá tenné a régít. Ellenkezőleg: a régi megvilágosodást újrafogalmazza, és ezek a pontosabb, maibb meghatározások éppen azt szolgálják, hogy megővjük az eredetit az idő rongálásától. A keresztény tanításban sem utasíthatjuk vissza a fejlődést annak kockázata nélkül, hogy makacskodásunkkal éppen azt rontjuk el, amit meg akarunk őrizni. Ezért kell egyetértünk azzal a véleményvel, hogy az *Egyház jövőjének útja a Zsinat által kijelölt út* és annál biztosabban haladhatunk ezen az úton, minél jobban nyugtalanít mindaz, amivel még tartozunk a Zsinatnak.

Sokat utazók tapasztalják, hogy idegenben is igyekszik az ember „otthonosan” élni. Akkor érzi jól magát, ha legalább valamicskét idegenben is meg tud valósítani az otthoniból. Ez a velünk hordott és mélységesen emberi tulajdonságunk akadályoz meg sokszor prófétái küldetésünkben. Sokan ma is azért idegenkednek az Egyház fejlődését célzó törekvésektől, mert ez megzavarja „otthonias” nyugalmukat, megszokott tegnapi világukat. De hát sohasem lesz számunkra otthonos a világ és a kor, melyben élnünk kell, ha a házból és a tornácra való kilépésünkkel mi magunk nem tesszük otthonossá, ha berendezettségét a magunk kedves értékeivel nem tesszük lakályosabbá.

SZABÓ FERENC SJ (Róma)

Henri de Lubac 80 éves

Ez a megemlékezés nem egy ismeretlen teológust mutat be a *Vigilia* olvasóközönségének. A folyóirat mindig figyelt a francia katolikus megújulásra, — mintegy hivatásának tartotta azt, hogy magyar földön szócsove legyen az élenjáró francia katolikus gondolkodásnak, a század eleje óta kibontakozó irodalmi reneszánsznak és a két háború között elindult, majd a háború után Európaszerte szétszűrő új teológiának. Ha valaki végiglapozza a *Vigilia* 1947—49 között megjelent számain, lényegében hű képet kap a franciaországi „változatokról”. H. de Lubac nevével is többször találkozik; Füzessy Katalin őt tartja az új „humanizmus”, egy bizonyos „hisztorizmus” legfőbb képviselőjének.

Valóban, P. de Lubac neve összefonódott az ún. „új teológia” mozgalmával, amelynek programját Jean Daniélou így jelölte meg híres, heves vitát kirobbantó cikkében („A vallási gondolkodás mai irányai”, *Études*, 1946 április): 1) A katolikus teológiának úgy kell tárgyalnia Istenről, mint Istenről, vagyis mint legfőbb Alanyról (Személyről), aki akkor és úgy nyilatkozik meg, amikor és ahogy akar; következőképpen a teológiát mindeneelőtt vallásos szellemnek kell áthatnia. 2) Meg kell felelnie a modern élet tapasztalatainak, és számolnia kell azokkal az új dimenziókkal, amelyeket a tudomány és a történelem tár fel, valamint az irodalom és a filozófia (mélypszichológia, egzisztencializmus, marxizmus, szociológia) új eredményeivel. 3) A történelemben élő ember cselekvéséhez, teljes elkötelezettségéhez kell fényt szolgáltatnia. A modernizmus által felvetett problémákat csak úgy oldhatjuk meg, ha az élő teológia eleget tesz ezeknek a követelményeknek.

Minden kínos félreértés ellenére ma már világosan látjuk, hogy ez az irányzat, amelynek jezsuita (H. de Lubac, J. Daniélou, H. Bouillard, G. Fessard, Teilhard de Chardin, Hans Urs von Balthasar) és domonkos (M.-D. Chenu, H. M. Féret, Y. Congar) képviselői annyi gyanúsításnak és támadásnak voltak kitéve az 50-es évek körül (a *Humani generis* k. körlevél ideje ez), nem volt „modernista”, hanem azt a teológiai megújulást kereste, amelyet később a II. vatikáni zsinat szentesített. H. de Lubacról mindenképpen elmondhatjuk, hogy a jó értelemben vett Hagomány embere. De azért hajolt vissza a forrásokhoz, azért tanulmányozta a keresztény gondolkodás múltját, hogy régít és újat hozzon fel-